

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-25>

УДК 349.6:351.774(477)

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРІОРИТЕТІВ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА НА ОСНОВІ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

SUBSTANTIATION OF PRIORITIES OF FORESTRY STRATEGIC DEVELOPMENT ON THE BASIS OF INVESTMENT AND INNOVATION SUPPORT

Дяченко Микола Іванович

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4997-5020>

Жмуденко Вікторія Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6756-8288>

Чукіна Іванна Валеріївна

кандидат економічних наук, старший викладач,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2259-9363>

Diachenko Mykola, Zhmudenko Viktoriia, Chukina Ivanna
Uman National University of Horticulture

У статті досліджено сучасний стан лісового господарства та його значення для економічного розвитку України. Проаналізовано стан підприємств та інвестиційно-інноваційне забезпечення господарського освоєння лісоресурсного потенціалу. Наведено основні проблеми лісового господарства. Визначено основні завдання системи управління лісами на основі забезпечення сталого ведення лісового господарства України та створення умов для сталого розвитку з урахуванням географічних та інших особливостей. Передбачено, що лісова політика повинна відповідати інтересам держави, бізнесу та суспільства. Наведено перспективи розвитку лісових господарств та доведено, що подальше розроблення і впровадження інноваційної концепції сталого управління лісами сприятиме підвищенню рівня лісистості та позитивно вплине на економіку держави в цілому.

Ключові слова: лісове господарство, стратегія, розвиток, проблеми, інвестиційно-інноваційне забезпечення.

В статье исследовано современное состояние лесного хозяйства и его значение для экономического развития Украины. Проанализировано состояние предприятий и инвестиционно-инновационное обеспечение хозяйственного освоения лесоресурсного потенциала. Приведены основные проблемы лесного хозяйства. Определены основные задачи системы управления лесами на основе обеспечения устойчивого ведения лесного хозяйства Украины и создание условий для устойчивого развития с учетом географических и других особенностей. Предусмотрено, что лесная политика должна отвечать интересам государства, бизнеса и общества. Приведены перспективы развития лесных хозяйств и доказано, что дальнейшую разработку и внедрение инновационной концепции устойчивого управления лесами будет способствовать повышению уровня лесистости и положительно повлияет на экономику государства в целом.

Ключевые слова: лесное хозяйство, стратегия, развитие, проблемы, инвестиционно-инновационное обеспечение.

The article examines the current state of forestry and its importance for the economic development of Ukraine. The state of enterprises and investment and innovation support of economic development of forest resource potential are analyzed. The main problems of forestry are presented, for the solution of which the state strategy of forest management of Ukraine till 2025 is developed, which is developed taking into account the need for implementation of the uniform state policy in the field of forest relations, of Ukraine. It is established that the problems of invest-

ment and innovation support of those sectors of the national economy that are state-owned and where there are numerous institutional restrictions on attracting private and domestic and foreign investors are particularly difficult. Therefore, substantiation of the priorities of investment and innovation support of economic development of forest resource potential is an important component of national policy in the current state of development of the forest sector of the national economy. Implementation of the investment strategy of forestry development at the regional level also requires diversification of funding sources for specific areas of innovation of permanent forest users. It is established that in the conditions of independent Ukraine the forest sector began to be affected by previously absent factors, namely: significant reduction of budget funding; the transition of spatial planning and management to a greater extent to the local level; private ownership of land, etc. The main tasks of the forest management system based on ensuring sustainable forestry of Ukraine and creating conditions for sustainable development taking into account geographical and other features are identified. It is envisaged that forest policy should meet the interests of the state, business and society. For this purpose, a regulatory framework is being developed that will ensure the implementation of the forest complex development strategy. Prospects for the development of forestry are presented and it is proved that further development and implementation of an innovative concept of sustainable forest management will help increase the level of forest cover and have a positive impact on the economy as a whole.

Keywords: forestry, strategy, development, problems, investment and innovation support.

Постановка проблеми. Необхідність підготовки Стратегії з проблем лісового господарства викликана розумінням надзвичайної ролі лісів для екологічної, економічної та соціальної стабільності держави, особливо в умовах зміни клімату, необхідності системного удосконалення ведення лісового господарства в Україні для забезпечення довгострокових інтересів держави на основі поєднання принципів державного регулювання з механізмами ринкових відносин з огляду на цілі децентралізації влади, збільшення кількості робочих місць, зайнятості сільського населення, мінімізації корупційних ризиків та вчинення правопорушень, утвердження відкритих, прозорих механізмів і першочергового забезпечення вітчизняних виробників сировиною шляхом створення прозорого ринку деревини. У зв'язку з цим постає необхідність у розробці такої системи управління лісовим господарством України, яка б забезпечила поступовий перехід до практичної реалізації стратегії сталого лісокористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання неналежного інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку національної економіки в цілому та її окремих сегментів окремими аспектами обґрунтовувались в працях таких вчених, як Т. Єгорової, А. Головки, Н. Марфіної, В. Курило, П. Мельника, Я. Лазаренко, Я. Жаліна, О. Лайка та інших. Науковці відзначають, що відсутність науково-обґрунтованої лісової політики держави спричиняє певний правовий нігілізм, який заважає галузі впевнено рухатись до сучасного ринку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні в лісовому господарстві в ефективному управлінні лісами має місце цілий ряд проблем, які стримують розвиток лісового сектора національного господарства, а саме:

– відсутність стратегії розвитку і управління лісами країни;

– недосконалий розподіл функцій управління, що призводить в окремих випадках до дублювання функцій або втрати їх виконання;

– дисбаланс фінансового забезпечення лісогосподарської діяльності, відсутності належного фінансування доходів з ведення лісового господарства та дефіцит відповідних фахівців;

– відсутність економічних механізмів стимулювання запровадження природозберігаючих технологій або їх елементів, охорони захисту, розширеного відтворення лісів, в тому числі на землях приватної власності;

– відсутність прозорого механізму продажу деревини, незаконні рубки та обіг незаконно добутої деревини;

– незадовільний стан забезпечення використання лісів громадянами для рекреаційних цілей та багато інших.

Формулювання цілей статті. Обґрунтування пріоритетів стратегічного розвитку лісового господарства для забезпечення їх стійкості, життєздатності, продуктивності, багатofункціональності, а також обґрунтування пріоритетів інвестиційно-інноваційного забезпечення господарського освоєння лісоресурсного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Т.П. Єгорова відмічає, що лісова галузь України перебуває в систематичній кризі, адже наша держава, успадкувавши багато традицій природоохоронної справи від колишнього Радянського Союзу суттєво відстала в розвитку процесу формування і впровадження системних підходів активного збереження природного середовища в умовах його істотної антропогенності трансформованості; зокрема у впровадження принципу сталого управління лісами [1].

Окрім вищезазначених проблем, у нашій державі, як вважає Н.В. Марфіна, відсутня достатня і наукова розробка системи управління лісовим господарством та можливих шляхів її вдосконалення [2].

Розроблення проекту Державної стратегії управління лісами України до 2035 року визначає стратегічні цілі та шляхи їх реалізації з метою забезпечення сталого ведення та управління лісовим господарством визвало великий резонанс серед товариств лісівників України. У лісівників накопичилося немало питань та маса викликів, на які вони мають реагувати [3].

У своєму виступі на тему «Лісове господарство в Україні: стан, проблеми, перспективи», голова товариства Юрій Марчук на засіданні Всеукраїнської ради Товариства лісівників України на урочистостях з нагоди 30-річчя від дня його створення відмітив, що сьогодні у світі є 360 точок зору на систему управління лісовим господарством, і що Україна в цьому не виняток. Планета щорічно втрачає 12 мільйонів гектарів лісів. У 2013 році ООН затвердила програму створити 300 мільйонів гектарів лісів, 60 мільйонів – у США, 70 мільйонів – у Китаї. Україна до сьогодні ще не прийняла програму по лісовому господарству. Проєкт програми розвитку лісогосподарської галузі підтримав бувший Голова Держлісагенства Василь Кузьович. Він наголосив, що «...це дуже важливий документ, від якого залежить майбутнє розвитку лісового господарства. Реформа – це завжди дуже комплексна річ, яка дуже важко народжується і тільки з часом дає результати, дає імпульс розвитку будь-якої галузі». Усі учасники засідання Всеукраїнської ради Товариства лісівників України підтримали Стратегію розвитку лісового господарства, яка була представлена Головою Держлісагенства Василем Кузьовичем. Неоднозначно щодо Стратегії розвитку лісового господарства висловились депутати Вінницької обласної ради. Тож на черговій 4-ій сесії обласної ради 66 депутатів підтримали звернення до Кабінету Міністрів України та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України щодо висловлювання зауважень проєкту Державної стратегії управління лісами України до 2035 року [1].

У зверненні йдеться про недопущення створення єдиного суб'єкту господарювання, який здійснюватиме управління всіма державними лісогосподарськими підприємствами. Адже, така пропозиція може призвести до виведення з-під впливу обласних рад і обласних держав-

них адміністрацій ухвалення управлінських рішень із ведення лісового господарства на місцях, позбавлення голів відповідних місцевих держадміністрацій повноважень щодо погодження осіб, які призначаються та звільняються з посади керівника підприємства; підвищення вірогідності виникнення корупційних ризиків при прийнятті і виконанні рішень по підприємству; низького рівня оперативного вжиття заходів у разі виникнення надзвичайної ситуації на місцевому рівні, несвоєчасності реагування на проблемні питання ведення лісового господарства на місцевому рівні через віддаленість керівництва, відсутності контролю та інформації про реальний стан справ на місцевому рівні; створення монополіста у питаннях реалізації деревини призведе до ймовірної руйнації деревообробної галузі в регіонах.

В умовах незалежної України на лісовий сектор почали впливати раніше відсутні фактори – зменшення бюджетного фінансування, перехід з територіального планування та управління більшою мірою на місцевий рівень, приватна власність на землю тощо. Дія цих факторів посилюється іноді вкрай прагматичним ставленням населення до влади, до лісів як до інструменту та «джерела» одержання прибутків, а не як «зеленого золота» держави [4].

Аналіз системи державного управління лісами висвітлює ряд ключових проблем, які вимагають законодавчо-правового та інституційного врегулювання. Саме на ці та інші ключові проблеми ведення лісового господарства для розв'язання яких розроблена Державна стратегія управління лісами України до 2035 року.

В Україні впровадження інноваційної системи сталого управління лісами було передбачено Концепцією реформування та розвитку лісового господарства, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів від 18 квітня 2006 року та Державною цільовою програмою «Ліси України» на 2010–2015 роки, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів від 16 вересня 2009 року. У розділі 4 Концепції «Шляхи та способи вирішення проблем лісового господарства» пропонувалися різні схеми вирішення цілого ряду питань. Першим таким напрямом було правове регулювання заходів щодо підвищення ефективності управління лісовим господарством. Другим напрямом реалізації Концепції було реформування економічної та фінансової системи ведення лісового господарства. У цій сфері планувалась розробка методом розрахунку розміру оплати за використання земель лісового фонду для потреб рекреації, мисливського господарства,

промислової заготівлі грибів, ягід, лікарської сировини. Третім напрямом було вдосконалення системи ведення лісового господарства. До числа цих заходів було передбачено збереження біологічного різноманіття лісів, забезпечення захисного лісорозведення, інвентаризацію та оптимізацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Четвертим напрямом з реалізації Концепції було ефективно використання лісових ресурсів. Це положення вимагало правового регулювання реалізації заготовленої деревини на конкурентних засадах через аукціонні торги. П'ятим напрямом було налагодження міжнародного співробітництва, яке передбачало участь України в роботі міжнародних лісових організацій, вивчення нових технологій і методів організації та ведення лісового господарства [5].

На нашу думку, такий підхід є досить перспективним. Виконання вищезазначених положень та Програми в цілому значно могли б поліпшити стан та якісний склад лісів, посилити їх екологічні функції та підвищити продуктивність, створити умови для досягнення оптимізаційних показників рівня лісистості, удосконалення законодавства з питань лісового господарства з урахуванням екологічних, соціальних та економічних функцій лісів, запровадити нові природозберігаючі технології проведення лісозаготівель, удосконалити та оптимізувати систему управління лісовим господарством тощо.

На сьогодні лісова галузь України розвивається нестабільно, особливо в період економічного спаду в державі. Різке зменшення обсягів виробництва продукції потребує застосування більш дієвих стратегій для продуктивного функціонування лісогосподарських підприємств.

Існуючий стан лісового господарства України станом 01.01.2021 року характеризується такими показниками: загальна площа лісових ділянок, що належить до лісового фонду України, становить 10,4 млн. га. Лісистість України становить 15,9%. На період до 2035 року планується збільшення лісистості території країни до 17%, а загальний запас лісів України має збільшитись до 2,4 млрд. м³. Лісове господарство має суттєве значення для розвитку агропромислового комплексу, а також для продовольчої та енергетичної безпеки України, адже територія України становить 603549 км², тобто 17,6% – покривають ліси. Для порівняння, територія Білорусії складає 207600 км², а на 39,8% покривають ліси. Значна частина лісів (понад 7%) після роздер-

жавлення агроформувань була віднесена до земель запасу та залишається без охорони та догляду, наявний деревний потенціал в цих лісах не використовується [6].

Що стосується інноваційної складової розвитку лісової галузі необхідно визначити те, що на сьогодні в Україні впровадження інноваційної системи сталого управління лісами також передбачено Державною Стратегією управління лісами України до 2035 року. Стратегією передбачено ефективно управління лісами на основі забезпечення сталого ведення лісового господарства, збереження біорізноманіття, адаптованого до кліматичних змін лісового господарства, забезпечення фінансової стабільності лісової галузі та формування сприятливих умов для впровадження інновацій у сферу лісорозведення, лісовирощування, лісопереробки та утилізації деревних відходів [1].

Характерною рисою функціонування вітчизняного лісового сектору є те, що інвестиційний дефіцит та низький рівень інноваційної діяльності спостерігається не лише у лісовому господарстві, а й в сфері вітчизняної деревообробки, що не дозволяє забезпечити прийнятний рівень капіталізації і підвищити частку продукції з високою доданою вартістю у лісопереробних підприємствах державних лісогосподарських підприємств, що негативним чином відображається на спроможності цих суб'єктів господарювання інвестувати достатній обсяг коштів у відтворення лісоресурсного потенціалу.

В сучасних умовах і в найближчій перспективі потенціалним і лісівництві є залучення як державних так і приватних інвестицій. На жаль, за останні три роки спостерігається зниження зацікавленості в наданні інвестицій, особливо зарубіжних підприємств. Як відмічає експерт з інноваційної політики, депутат 8-го скликання Владислав Голуб сьогодні в Україні спостерігається інвестиційна туманність, а не позитивний інвестиційний клімат. За даними Держкомстату капітальні інвестиції в економіку України за 2020 рік становили 419,84 млрд. грн., що на 28,2% менше, ніж за 2019 рік. Зокрема, у сільське, лісове та рибне господарство – 36,44 млрд. грн., що на 34% менше, ніж в 2019 році. Слід відмітити, що за минулий рік капітальні інвестиції в економіку склали 419,8 млрд. грн. Свої вливання скоротили всі джерела інвестицій, крім держбюджету. Зокрема, на 63% – до 1,7 млрд. грн. скоротилися надходження від іноземних інвесторів [7].

Основними цілями інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку лісового господарства мають виступити:

– модернізація, реконструкція та технічне переоснащення активної частини основних засобів лісогосподарських підприємств як власне лісового господарства, так і лісопереробних підрозділів;

– створення технічної бази для забезпечення безперервного лісовпорядкування, проведення ґрунтово лісотипологічних обстежень, проведення інвентаризації лісового фонду;

– створення сучасних систем переробки лісосічних відходів та відходів деревообробки через придбання пересувних та стаціонарних щепобійних машин, придбання ліній для виробництва пелетів і деревних брикетів, реалізація інноваційних напрямів використання забруднених відходів для отримання енергії кондиційної якості;

– запровадження комплексних систем боротьби з ерозією ґрунтів шляхом створення захисних лісонасаджень та розширення масштабів агролісомеліорації через здійснення спільної діяльності із суб'єктами аграрного підприємництва (сільськогосподарськими підприємствами та об'єднаннями особистих селянських і фермерських господарств), особливо, на самозаліснених сільськогосподарських угіддях та ін. [8].

Реалізація інвестиційно-інвестиційної стратегії розвитку лісового господарства на регіональному рівні вимагає також диверсифікації джерел фінансування конкретних напрямів інноваційної діяльності постійних лісокористувачів. Такими джерелами можуть бути:

– інвестиції у модернізацію, реконструкцію та технічне переоснащення основних лісогосподарських засобів та виробничого устаткування лісопереробних підрозділів державних лісогосподарських підприємств за рахунок чистого прибутку і амортизаційних відрахувань, коштів, акумульованих в результаті спільної діяльності із суб'єктами підприємницької діяльності, а також коштів, залучених у рамках реалізації угод державно-приватного партнерства;

– збільшення обсягів бюджетного фінансування потреб державних лісогосподарських підприємств через забезпечення цільової прив'язки частини дивідендів, які сплачуються до Державного бюджету України постійними лісокористувачами, до реалізації лісогосподарських та лісоохоронних проектів;

– фінансові ресурси міжнародних фінансово-кредитних організацій та урядів іноземних держав у рамках виконання багатосторонніх міжнародних угод низьковуглецевого розвитку, зокрема через розширення площі

земель лісогосподарського призначення та збереження водно болотних угідь тощо [9].

Крім перелічених вище інноваційних заходів, обов'язковою умовою успішного розвитку лісового сектору держави, на думку Т.П. Єгорова та багатьох інших науковців, є усунення наявних суперечностей між лісовим господарством і лісовою промисловістю, розвиток інтеграційних процесів у сфері лісозаготівлі, охорони і використання лісових ресурсів на базі орендних відносин та взаємних інтересів в організації сталого лісокористування [1].

Використовуючи досвід передових країни дасть змогу поліпшити стан та якісний склад лісів; посилити їх екологічні функції та підвищити продуктивність; створити умови для досягнення оптимальних показників рівня лісистості; удосконалити законодавство з питань лісового господарства з урахуванням екологічних, соціальних та економічних функцій лісів; запровадити нові природозберігаючі технології проведення лісозаготівель; удосконалити та оптимізувати систему управління лісовим господарством, лісовпорядкування, інвентаризації та моніторингу стану лісів; забезпечити соціальний захист працівників галузі лісового господарства; забезпечити розвиток лісівничої науки та освіти; забезпечити ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку тощо.

Висновки. Високий рівень фізичного спрацювання та морального старіння основного капіталу вимагає розробки сучасних механізмів інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку окремих галузей та видів діяльності. Саме незадовільний рівень інвестиційно-інноваційного оновлення виробничо-технічної бази лісівничого сектору спричинює витрати конкурентоспроможності національної економіки, а це занепад основних фондів, спад виробництва та збільшення собівартості продукції, що в свою чергу зумовлює загострення проблеми інвестиційних ресурсів. Стратегія розроблена з урахуванням потреби у здійсненні єдиної державної політики у сфері лісових відносин, змін, які відбулися у лісовому господарстві за останні роки та міжнародних зобов'язань України.

Враховуючи вище названі в статті напрями направлених на ефективний розвиток лісового господарства виведуть галузь із системної кризи, а подальше розроблення і впровадження інноваційної концепції сталого управління лісами сприятиме підвищенню рівня лісистості та позитивно вплине на економіку держави в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єгорова Т.П. До питання впровадження в Україні інноваційної моделі розвитку лісової галузі. *Право та інновації*. 2013. № 4. С. 42–54.
2. Марфіна Н.В. Актуальні питання організації державного управління лісовим господарством в Україні. *Державо і право*. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2011. № 53. С. 437–443.
3. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року (проєкт). URL: <https://www.openforest.org.ua/149897/>
4. Дзюбенко О.М. Пріоритети інвестиційно-інноваційного забезпечення господарського освоєння лісо-ресурсного потенціалу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 9. С. 15–20.
5. Концепція реформування та розвитку лісового господарства України. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=148451&cat_id=134717
6. Лісова галузь у 2020 році: підсумки колегії. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=213073&cat_id=32888
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
8. Дубович І.А., Лесюк Г.М. Теоретико-методологічні та практичні засади вдосконалення системи управління лісовим господарством України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. Випуск 17. Частина 1. 2016. С. 100–103.
9. Кичко І.І., Гарус Ю.О. Перспективи розвитку лісового господарства України. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. Випуск 11. 2016. С. 128–132.

REFERENCES:

1. Yehorova, T.P. (2013). Do pytannia vprovadzhennia v Ukraini innovatsiinoi modeli rozvytku lisovoi haluzi [On the issue of introduction of an innovative model of forest industry development in Ukraine]. *Pravo ta innovatsii*, no. 4, pp. 42–54.
2. Marfina, N.V. (2011). Aktualni pytannia orhanizatsii derzhavnoho upravlinnia liovym hospodarstvom v Ukraini [Current issues of organization of state management of the forest economy in Ukraine]. *Derzhava i pravo*. Yurydychni i politychni nauky: zb. nauk. pr. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, no. 53, pp. 437–443.
3. Derzhavna stratehiia upravlinnia lisamy Ukrainy do 2035 roku (proiekt) [State Forest Management Strategy of Ukraine until 2035]. Available at: <https://www.openforest.org.ua/149897/>
4. Dziubenko, O.M. (2017). Priorityty investytsiino-innovatsiinoho zabezpechennia hospodarskoho osvoinennia lisoresursnoho potentsialu [Priorities of investment and innovation support of economic development of forest resource potential. Investments: practice and experience]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 9, pp. 15–20.
5. Kontseptsiiia reformuvannia ta rozvytku lisovoho hospodarstva Ukrainy [Concept of reforming and development of forestry in Ukraine]. Available at: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=148451&cat_id=134717
6. Lisova haluz u 2020 rotsi: pidsumky kolehii [Forest industry in 2020: reports of the board]. Available at: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=213073&cat_id=32888
7. The official site of State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>
8. Dubovych, I.A., Lesiuk, H.M. (2016). Teoretyko-metodolohichni ta praktychni zasady vdoskonalennia systemy upravlinnia lisovym hospodarstvom Ukrainy [Theoretical, methodological and practical principles of improving the forestry management system of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 17, ch. 1, pp. 100–103.
9. Kychko, I.I., Harus Yu.O. (2016). Prospects for the development of forestry in Ukraine. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho*, vol. 11, pp. 128–132.